

MESZLÉNYI ANTAL:

LAMENNAIS KÖRE S A KATOLIKUS UJJÁSZÜLETÉS

Tertullian közismert mondása: sanguis martirum est semen christianorum, a történelem folyamán annyiszor igazolódott be, ahányszor pusztító orkánok rázták, tépték és szaggatták az egyház dúslombozatú, sugárba szökött fáját. A vad viharzásban hatalmas ágak töredezték le róla, melyeknek földre-zuhant s véresen elterült gyümölcsei a hősök, szentek és vértanuk százai és ezrei voltak. A sátáni ellenség ilyenkor gúnyos nevetéssel kacagott, mert azt hitte, hogy az orkán végkép tönkretette az evangéliumi termést. De csalódnia kellett, mert a pokol kapu mégsem bírtak diadalmaskodni Krisztuson s az általa létesített egyházon. Nincs a történelemnek oly vallás- és egyházellenes forradalma, mely ne ennek a tételnek volna fényes tanubizonysága.

A sok közül elég csak a francia forradalomra hivatkozni, mely mint a gőzhenger, tiport és tarolt le mindent, ami krisztusi gondolat volt. Előkészítő periódusában Voltaire ily erőlködéssel akarta a kereszténységet keresztrefeszíteni: undor fog el, mikor úton-útfélen hallom, hogy a kereszténység elterjesztésére elég volt 12 ember! Nohát én be fogom bizonyítani, hogy egymagam is össze tudom rombolni, amit e 12 ember alkotott. Ennek megfelelően ki is adta ismert jelszavát: tiporjátok el a gyalázatosat!

A gyalázatosnak nyilvánított egyház eltiprására látogatott szalónok alakultak, tudományos és irodalmi szövetkezetek létesültek, melyek írói, filozófusai és szociológusai mint Rousseau, Montesquieu, Diderot, Morellet, Mallet, De Prodes s az enciklopedisták egyéb tagjai vitriolba mártott tollal támadták és nyársalgatták a kereszténységet. Munkájuk nyomán nem kellett nagy jóstehetség ahhoz, hogy Beauregard, a Notre Dame szónoka előre bejelentse az érofélben lévő forradalmat. Sötét rémképével oly erővel gomolygott előre, hogy 1788-ban már egész Európa így kiáltott fel: voila l'ourigan!

Az orkán a következő évben megkezdte romboló munkáját s 1789-től egészen 1799-ig, azaz Mirabeau-tól Robespierren át Barrasig nem tett mást, mint véres kézzel felgöngyölítette az egyházat, elveit, papjait és intézményeit, hogy ezáltal eljuthasson a maga szektárius istentelenségéhez. Eltekintve a jogtalanságok, a sérelmek, az egyházgyalázások, a szekularizálások, templom- és kolostorfoglalások, vagyonkobzások, üldözések, száműzetések, gyilkosságok stb., borzalmainak a részletezésétől, bátran állíthatjuk, hogy a kereszt-

ténységnek és az egyháznak nem volt egyetlen oly porcikája, amit a forradalom a maga egyre kegyetlenebbé váló rendszerével meg ne gyötört volna. Am a kérlelhetetlen gyűlölet hiába láncolta le a tehetetlenség szégyenoszlopához, hiába kényszerítette a pincékbe és a börtönökbe, hiába fosztotta meg anyagi lehetőségeitől, hiába volt a száműzés, a kivégzés, az egyház ha pihegve, de mégis élt, a szenvedés, a hősök vére új apostolokat állított a csatasorba. Nem múlt el két évtized s az új évszázad hajnalán a tűzben és vérben megtisztult francia kereszténység a feltámadás boldog alleluláját énekelhette és Chateau briand: Genie du Christianisme-je lefordítva az európai művelt nyelvekre, diadalmasan hirdethette a katolicizmus újjászületését.

I.

A kereszténység szellemének könyve nem annyira mélységével, mint színességével, ragyogó dikciójával egy csapásra meghódította a közönséget. A kisémmizett krisztusi vallás és az egyház újból polgárjogot nyert, mert aki olvasta, nem bírt hatása alól szabadulni s az emberek ismét büszkék lettek arra, hogy katolikusoknak vallhatják magukat. A katolikus vallás ereje, szépsége, vonzása egyre szélesebb körzetekre terjed ki s a forradalmakból kiábrándulva, a világ ráeszmélt, hogy állami, társadalmi jólétének és boldogságának az alapjait itt kell keresnie. Sokan és többször tekervényes utakon jutottak el ideig. Nem egy sok reményt kiváltó egyéniség közben el is hullott, amit meg lehet érteni, hiszen az eszmék tisztulásához hosszú időre volt szükség, különösképen, mikor a forradalom oly bábeli zavart teremtett az eszmék világában. A katolikus jövőnek volt az elszánt apostola *Lamennais* is, de fiatalos temperamentuma úgy elragadta s oly téves utakra terelte, hogy összeütközésbe került Szent Péter katedrájával, ami azután a magábaszállni s magát fékezni nem tudó vezérnek a bukását okozta. Ő elbukott, de megmaradt iskolája, melynek élén oly kiválóságok álltak, mint *Montalembert*, *Lacordaire* és *Ozanam* s ezeknek köszönhető, hogy az egyház régi elveit új hangszereléssel ezekkel és milliókat tudták megkedveltetni.

Amikor a júliusi forradalom (1830.) megalapította a polgárkirályságot s újból Voltaire szellemével kacérkodott, Veuillot úgy látta, hogy a francia püspökök megijedve, szinte megzavarodva, elhallgattak. De nem így az ifjabb nemzedék! Ezek Lamennais köré csoportosulva, nem ijedtek meg a júliusi barrikádoktól, ellenkezőleg bátorságot merítve a polgárkirályság liberalizmusán át akarták a vallást és az egyházat a jövő számára megmenteni. Nekik már nem volt elég merész és katolikus a Memorial Catholique, a Le Correspondant, az Ami de la Religion-t meg egyenesen korszerűtlennek, sekrestyeifűnek találták, hiszen mást nem csinált,

mint síránkozott, hogy mit tegyen az ember az önkény ellen, mikor nincsenek mellette a miniszterek, a kamarák, a hivatalnoki kar, a hadsereg, de még csak a nép sem. A kérdésre megadta a feleletet bátor hangjával az Avenir, melyet 1830-ban Lamennais, Gerbet, Lacordaire és Montalembert indított meg. Az ember — úgymond — soha sincs egyedül az önkénnyel szemben. Mellette van mindig az Isten, azután az igazságos ügy természetes ereje, mely előbb vagy utóbb, de megsemmisíti a zsarnokokat. A kötelesség azt diktálja, hogy védelmezzük önmagunkat, nehogy a társadalom néhány merész embernek legyen a zsákmánya. A hit segítségével semmi sem lehetetlen. Ha csak gyenge kisebbség volnátok Franciaországban — inti olvasóit —, de mikor 25 milliót számoltok. Jogaitokat elismeri az alkotmány, tehát csak magatokat vádoljátok, ha elnyomnak benneteket... Jajgassatok kevesebbet és tanuljatok meg akarni. Mi hiányzik? Csak az egyetértés, mely bátorságot ad a gyengének s ebből megszületik az erőteljes és kitartó cselekvés.

Az Avenirnak igaza volt, hogy hiányzott az egyetértés, de még valami, ami ennél is többet ártott s ami már a vezérek hibája volt, t. i. a szellemi kiforrottság, a logikai fegyelmetség s a teológiai tisztánlátás. Az eszmék és gondolatok, amik Lamennais lapjában felvetődnek, még nagyon zavarosak, amint megbizhatatlan íróik valláspolitikája és filozófiája is. A vezér munkatársai mind fiatalemberek. Közülük egy sincs, aki 1830-ban még a 40-ik évét betöltötte volna. Sok bennük a jószándék, merész a lendület, de kevés a realitások iránti érzék s a vezetéshez szükséges önfegyelem. Fokozottabb mértékben észlelhető mindez Lamennaisben, akiben sok még a romanticizmus, nem kevesebb a góg. Szentül meg van győződve, hogy fiatalos elképzelései egyedül képesek megmenteni a katolicizmust. Eszméi oly dogmák, melyekhez a tanító egyháznak feltétlenül oda kell simulnia, mert ezekkel él vagy bukik a katolikus vallás. Csalhatatlan öntekintélye így hozza összeütközésbe a szentszékkel s akit még XII. Leó bíborral akart feldiszíteni, azt második utódjának, XVI. Gergelynek el kellett ítélnie. S mivel nem volt annyi önkritikája és alázata, hogy tévedéseit beismerje, a hit apostolából az egyház tagadója lett. A pápa nem cselekedhetett másként, hisz ragyogó dikciókba öltöztetett téveszméi messzire elhatalmoltak és sokakat megtévesztettek.

Kár volt Lamennais bukásáért, mert ha bukása után be is következett iskolájának a tisztulási folyamata és sokat tett a francia és közvetve az európai katolicizmus fellendítésén, még több eredmény mutatkozik, ha nem csak a tanítványok, de a mester is magába száll s az egyház tanításához méri reformeszméit. De úgy, ahogy ezek megfogamzottak benne, kártekonnyak voltak.

Elindulásának a politikai alapelve a monarchikus államforma volt. 1823-ban még a legkíméletlenebb módon elítélte

a demokráciát. A népfelség elve — úgymond — egyike a legmegdöbbentőbb örületnek, ami valaha az embernek eszébe jutott. Kijelentette, hogy a demokrácia nem más, mint a legmagasabb foka a zsarnokságnak. A régi kormányformákban pedig soha felül nem múlható modellt látott, melynek francia vonatkozásban csak egyetlen kinövését a gallikanizmus ostromozta. De alig telt el két év s politikai szemaforja a monarchikus államszemléletétől átváltódik abba a népfölségi kanyarba, melyet az imént még oly kíméletlenül ostromozott. A korlátlan szabadság lesz napkeleti csillaga, melyet nemcsak maga követ, de követésre ajánl minden francia katolikusnak. Nem fél a polgárkirályság liberalizmusától, sőt a kikiáltott szabadságot az ég legszebb ajándékának tekinti. Nem egészen ötven év alatt — úgymond — már sokféle kormány bukott meg Franciaországban. Mi marad meg állandóan? Isten és a szabadság! Egyesítétek őket — buzdítja olvasóit — s az emberi természet minden benső és állandó szükséglete ki lesz elégitve. E naiv hitében csöppet sem sajnálta, hogy a polgárkirályság megfosztotta a katolicizmust államvallás jellegétől, mert szerinte helyébe sokkal nagyobb értéket, a függetlenséget és a szabadságot nyerte el. Álmodozó lelke meg volt győződve, hogy minél nagyobb lesz a függetlenség és szabadság, annál erősebb az egyház hódító ereje.

Ez a hang támadásra készítette az egyház ellenségeit, de aggodalommal töltötte el híveit, főleg a papságot. Lamennais nem ijedt meg. Az előbbieknél bátran odakiáltotta: a bukott trón porában keresitek az egyházat? Krisztus feltámadt! Nincs itt! Az aggodalmaskodó papságnak pedig ezt felelte: remegtek a liberalizmus előtt? Katolizáljátok őt s a társadalom újjá fog éledni. Ezt tette ő, ezt akarták társai, amikor hat pontban követelték a vallás és a lelkiismeret, a tanítás, a sajtó, az egyesületi élet, a politika teljes szabadságát s végül a felszabadulást az állami mindenhatóság bilincsei alól. Ha e követelések valóra válnak, és sikerül katolikus tartalommal megtelíteni, úgy a katolicizmust nem kellett volna félni. De Lamennais ezt saját elmélete, nem pedig a tanító egyház útmutatása szerint akarta elvégezni és így maga is nem a liberalizmust katolizálta, hanem a katolicizmust liberalizálta, ami pedig veszélyes dolog volt.

A korlátlan szabadság ideája annyira hatalmába kerítette, hogy nem akart ismerni semmiféle megkötöttséget. E mellett zavaros elképzelései voltak az egyház feladatáról, céljáról, sőt egész lényegéről. Inkább politikus és szociológus volt, mint teológus. A vallás metafizikai célkitűzését másodlagos helyre szorította s főfeladatának azt tekintette, hogy a katolikus társadalom földi jólétéről, ne pedig a másvilági üdvéről gondoskodjék. Eltekintve, hogy ez magában is tévedés, de azontúl a szabadság túlértékelésével nem más, mint a szabadság elfojtása, hiszen a vallást és az egyházat az állam és a politika vazallusává tette meg. De egyik tévedését földni kel-

lett a másikkal, ha csak azt nem akarta, hogy még a laikusok is átlássanak téves elméletének könnyen sebezhető pontjain. Ezért vált szükségessé, hogy felállítsa azt a tételét, melynek értelmében az egyház tanításának nem az a kritériuma, hogy azt a csalatkozhatatlan Krisztus nyilatkoztatta ki és az egyház tekintélye védi, hanem mivel az emberi közmegegyezés szól mellette. Így zuhant egyre mélyebbre a liberalizmusból a szkepticizmusba, mely későbbi követőit a IX. Pius pápa által elvetett modernizmushoz vezette.

Eltévelyedését leketetlenség volt szó nélkül hagyni, hiszen megkapó stílusba bujtatott téveszméi sokakat megzavartak s az egyháznak nagy lélekveszteségekkel kellett számolni. Lamennaist és társait el kellett ítélni Rómában nemcsak azért, mivel közvetve az indifferentizmusnak szolgáltattak támpontot, de nyíltan vallott tévedéseik hosszú sora miatt is. Amikor a közmegegyezést hirdették az igazság legfőbb tekintélyének, tulajdonképen a népfölség elvét tették meg a legfőbb dogmának, amit az egyház azért sem fogadhatott el, mert az igazság forrásául nem ismerhetett el más, mint a kinyilatkoztatást. De nem osztozkodhatott velük a liberalizmusról szóló felfogásukban sem, amennyiben ezt úgy állították be, mint elvet és nem mint módszert. Talán akaratlanul is egyenlő jogot kívántak nemcsak az igazság, hanem a tévedés is nemcsak a szabadság, hanem a szabadságosság részére is. Azonfelül a liberalizmus elméletét nemcsak az államra és a társadalomra, hanem magára a vallásra és az egyházra is alkalmazták. Egész elgondolásuk utópisztikus volt s ezért oly szenvedélyességgel harcoltak, hogy a higgadtabb szemlélő megdöbben küzdelmük hevességén. Hallatlan látvány — jegyzi meg az egyik kortárs — egy egyszerű pap a püspöki karon kívül, a püspöki kar ellenére irányítja Franciaországban a lelkeket. Érthető, ha a feljelentések ellenük egymást érték. Rómában, de a Szentszék egy ideig hallgatott. Volt ebben a hallgatásban — mint Szalay mondja — tapintatos megrovás, figyelmeztetés a mérséklésre, elismerés a lángésszel szemben, jóakarató szelidség és várakozás. Az Avenir szerkesztőit idegessé tette ez a hallgatás s most már ők mentek Rómába, hogy eljárásuk helyességét kieszközöljék XVI. Gergelynél. A pápa szívesen fogadta *Lamennaist*, *Lacordair-t* és *Montalembert-t*, de magyarázatba nem bocsátkozott. A felelet már készülöben volt s mire elhagyták Rómát s Münchenbe érkeztek, olvashatták a *Mirari vos* kezdetű enciklika (1832) elítélő sorait.

A pápa nagyon szelíden járt el. Nem említett neveket, nem könyveket és iratokat, csupán általánosságban szólt, de azért úgy ítélkezett, hogy értsék meg azok, akik ellen irányul. Sötét színekkel rajzolta meg azt a képet, amit ezek a téves újítások eredményeznek. S ez nem más, mint a zabolátlanság, a gonoszság, a kérkedő tudomány diadala, a szentség megvetése, minden lehető tévedés elterjesztése, Szent Péter székének támadása, az egyház isteni tekintélyének ost-

roma, szóval borzalmas visszhangja annak az új és hallatlan, a vallást nyíltan és alattomosan támadó nézeteknek, amik az akadémiákban és egyéb tanintézetekben meghonosodtak, a legvisszatartóbb erkölcsi romlás s azután a titkos társulatoknak istentelen üzemel. Ezek keltettek a pápában méltán aggodalmat! De mivel — folytatja tovább — mi rendeltettünk arra a helyre, ahol nemcsak felpanaszolni illik e bajokat, hanem teljes erővel orvosolni is, azért hitetek segítségére sietünk s arra kérünk, hogy buzgólkodjatok a katolikus nyáj megszentelésén. A mi hivatásunk az, hogy fölemeljük szavunkat, nehogy a vadkan a szőlőbe törjön s a farkas a nyáját megfojtsa. Harcoljunk ezért a lélek egységében, a mi közös s még inkább az Isten ügyéért! Hogy e harcot megállhassuk, mindenekelőtt szükséges, hogy ragaszkodjunk Szent Péter székének a sziklaszilárdságához s az egyház rendelkezéseit hűségesen tartsuk meg. Teljesen felesleges az egyház megújulását és újjászületését kívánni, mintha bizony az hiányokban és elavultságokban szenvedne. Az ily kívánságok teljesítése annyit jelentene, mint az isteni intézmény méltóságát átváltani az emberi értékelésekre. Aggodalommal tekint a pápa azokra a támadásokra, amiket korának méltatlan és helytelen utakon járó filozófusai karöltve a romlott papokkal, a celibátus ellen intéznek s ennek becsét és értékét a nép előtt aláássák. Harcra szólít az indifferentizmus ellen, hiszen ebből a gyalázatos forrásból ered az a képtelen, sőt egyenesen esztelen tanítás, mely azt hirdeti, hogy mindenkinek biztosítani kell a lelkiismeret-szabadságot. Ezen tarthatatlan tévedés szüli a vélemények szabadságát, ez pedig egyengeti azt a veszélyes utat, mely maholnap az állam és az egyház tönkretételére vezet. S még egyeseknek van bátorságuk azt hangoztatni, hogy ebből csak haszon háramolhatik a vallásra. Az ily felfogásokból csak a lelkek veszte, az ifjúság félrevezetése s a törvények megvetése származhatik. Ezt bizonyítja az összes népek története, hiszen a legvirágzóbb államok ezen egyetlen csapás: a szó- és gondolat-szabadság, meg a helytelen reformhajhászás következtében mentek tönkre. De meg kell említenie még az újságok galád és eléggé el nem ítéhető írásszabadságát, amit egyesek követelni merészelnek. Ezek révén mint a folyam, úgy áradnak szét a tévedések, ami magában is igazolja, hogy a tiltott könyvek jegyzéke nagyon is üdvös s a cenzura nagyon is hasznos. Ha minderre kevés gondot fordítanak, bekövetkezhetik az a veszély, mikor az alattvalók felmondják az engedelmisséget és hűséget a fejedelmek iránt. Az embereknek ügylázszik az a céljuk, hogy az uralkodók minden jogát kikezdzjék s a szabadság örve alatt a rabszolgaság jármába fogják a népeket. Végezetül figyelmezteti a püspököket, hogy az újításoknak állhatatosan álljanak ellent, a fejedelmeket pedig, hogy támogassák őket, mert az államok békéje az egyház békéjétől függ.

Nem kellett nagy bölcsesség ahhoz, hogy az Avenir szer-

kesztői magukra értsék e vádakát. Ők voltak azok, kik a szabadságot a jövőendő boldogulás alfájának és omegájának vetették s ezt korlátlan határral hirdették lapjukban. Ez érthető teszi, hogy amikor engedélyt kértek az újságindításra, *Lambruschini* már akkor ezt a jellegzetes feleletet adta: megtehetik, de Rómában az a felfogás, hogy ezzel a katolikus ügynek többet ártnak, mint használnak. Ez az aggodalom 1832-ben kínos valósággá lett s most Lamonnais és társai megdöbbenve olvashatták tetemrehívásukat. Kezdetben mindnyájan elhatározták, hogy alávetik magukat az egyház óhajának, de ezt csak Lacordaire és Montalembert tette meg. Ők ketten dícséretes módon szakítottak eddigi rendszerükkel s tollukat és szavukat a jövőben becsületos meggyőződéssel az egyház ügyének szentelték. Ellenben Lamennais nem követte a keresztény nép épülésére adott e tanácsot: neked van megbízásod arra, hogy kormányozd egyházamat? Hagyd ezt a gondot azoknak, kiket az én lelkem igazgat. Nem arra törekszel-e inkább, hogy a te személyes eszméidet és elgondolásaidat védelmezd, mint egyházamét? ... A legveszedelmesebb kísértések egyike a jó cselekedet gögje. Tényleg ez volt meg benne, amint ezt a *Paroles d'un croyant* (1833) egyháztámadó és önmagát védő iratának minden sora igazolja. A pápának újból kárhóztatnia kellett, ő pedig egyre messzebb sodródott az egyháztól. Deista, panteista, majd szocialista lett, szenvedélyes hangon tüzelt az újabb idők forradalmára. 1851-ben mindenkiel szakítva, önmagával meghasonulva, félreállt és Si-bour érsek minden fáradozása hiábavalónak bizonyult, hogy kibékítse az egyházzal. Szenvédélyes lelke nem akart a Ca-nossába vezető útra térni s mint aposztata halt meg 1844-ben.

Nagy tehetség volt, kinek elvesztését méltán sirathatta XVI. Gergely, de el kellett ítélni, mert nyomában olyan hullámok gyűrűződtek, melyek sok szennyet vetettek az egyház partjára. Lamennais magatartásán felbuzdulva, még kevesebb tudással, de hasonló modorban, mások is felléptek reformátoroknak. Alig volt művelt állam, hol ne akadtak volna tollfor-gatók, kik hivatást éreztek magukban a szebb és a szabadabb jövő kialakítására. Ami káros tant a mult kiverjétekezett, az most új formában nagyrészt ismét napvilágot látott. Egyesek az egyház tekintélyének a falát döngették; mások a kinyilat-koztatást támadták; új vágányokra lépett a racionalizmus, fel-elevenedett a tradicionalizmus, az ontologizmus, az előbbi *De Bonald* francia államtanácsos, az utóbbi *Branchereau* orleansi szeminárium rektor és követőinek az értelmezésében. *Hermes* bonni tanár dolgozta ki a róla elnevezett és jól ismert herme-sianismus rendszerét. *Wessenberg* konstanzi vikárius Német-országban, *Helsen* abbé Belgiumban, *F. Chatel* tábori lelkész Franciaországban akart önálló rendszerű és nemzeti egyházat alapítani. Az említettek, mint üstökösök vonzották a kisebb jelentőségű bolygókat s nem lehet tagadni, hogy sokakat meg-tévesztettek és eszméiknek megnyertek. E jelenségek szemlé-letésénél megértjük azt a panaszos hangot, amit XVI. Gergely

a *Mirari vos* és a *Singulari nos* (1834.) Lamennais ellen irányuló két enciklikájában és egyéb elítélő bulláiban, megírta megütött. Szeme előtt folytatódott ez a hazárdjáték, amit a szellem és a lélek dekadenciája a hit egységének és épységének a megbontásáért megkezdett. Az egyház kincseinek az őrre volt és így nem engedhette, hogy azok veszendőbe menjenek, ellenkezőleg, a mételő kivágásával azon volt, hogy fényt és ragyogást nyerhessenek.

II.

A kóros tünetek és elfajzások emberileg azt a gondolatot kelthetik, hogy a katolicizmus alkonyodóban volt. Pedig nem! Isten most és mindörökké eléggé hatalmas, hogy kövekből is új Ábrahámokat támasszon. S enek folytán éppen az 1830-as évektől, midőn az egyház horizontját meglehetősen borús fellegek körítették, sütött ki a legragyogóbban a nap s indult fejlődésnek a katolicizmus. Franciaországnak s itt is Lamennais utódainak jutott az a szerep, hogy amint vezérük a lelki dekadenciában és az elsiklásokban előljárt, úgy most ők a helyes fejlődésnek új irányt szabjanak. Az egyházban rejlő nagy értékekre ráeszmélt a hivatalos kormány is s nem mulott el 18 év, mikor nevében *Thiers* így nyilatkozott: az ellenesség a demagógia. Nem fogom neki kiszolgáltatni a társadalmi rend utolsó mentsvárát, a katolicizmust. Erre az elismerésre teljes mértékben rászolgált, hiszen az intézmények hosszú sorát mentette át a multból és alapított újakat a jövő számára. A szociális kérdést fölvetette akkor, mikor még senki sem gondolt rá s ezzel mérföldekkel megelőzte a nagy szociális német püspököket. A gallikanizmus ellenében hirdetni merete a római katolicizmus tisztaságát s ez lassankint nemcsak az alsópapságba szűrődött át, hanem a püspökökbe is. Követelte tanzabadságot s valami hihetetlen fejlődést adott a tudományos életnek.

Főképen három név: Montalembert, Lacordaire és Osanam örök dicsősége maradt e fenséges iránynak. Az első mint író és politikus lesz a katolikus gondolatnak az úttörője, a francia ifjúság bálványozott mestere, kinek úttörő munkája és hatása generációkra szól. Szünet nélkül fárad és dolgozik s dolgoztat másokat. Buzdítja kortársait, hogy a történelemben keressenek bizonyítékokat a vallás védelmére. Az egész történelmet — úgymond — át kell értékelni. A történelem megismerése csak használhat a katolicizmusnak. Megindítja a keresztény művészet emlékeinek a felkutatását és katolikus védelmét. Életének utolsó 20 esztendejét arra szenteli, hogy megírja a nyugati szerzetesség életét. Célja annak bebizonyítása, hogy a középkorban Európa nemcsak kolostorokkal volt tele, hanem kórházakkal, számtalan menhelyel a különböző emberi nyomorúság számára, tele volt fenséges székesegyházakkal... Ez a kor volt az, melyben minden Istenről beszélt az embernek s az ember szünet nélkül Istenhez szólt. Nem-

csak felélesztette, hanem egészen új, közkedvelt irányt szabott a hagiográfiai irodalomnak Szent Erzsébet életrajzával. Elhagyta az addig szokásos janzenista ridegséget s valósággal napfényben fűrésztötte meg eszményi alakját. Bennünket, magyarokat közelebből is érdekelt Montalembert e munkája, hiszen visszaadta nekünk Szent Erzsébetet, kit néhány évszázados feledés után a thüringiai jelző helyett magyarországi néven ismertetett meg a világgal s tett újra népszerűvé. Mint politikus, úgy harcolt a katolikus elvek igazságáért, mint haldan keresztes vitéz elődei, a szent helyek visszafoglalásáért. Hatása óriási volt. Nemcsak otthon, hanem a francia határon kívül, híre eljutott még hozzánk is, amint ennek marandó értéke, az ő és Eötvös József báró romantikus író és államférfiú barátsága.

Lacordaire nevét halhatatlanná a párisi Notre-Dame-ban tartott nagybőjti konferencia-beszédei avatták, de mint a Domonkos-rend újjászervezője is beírta nevét az egyháztörténet nagyjai közé. Érdekes szónoki karrier, melyet a párisi érsek 1834-ben még ketté akart törni, mikor Lacordairet beszédének merészsége s hangjának új stílusa miatt eltiltott a szónoklástól. De a fiatalság őt kívánja hallgatni s ugyanaz az érsek a következő évben már maga kéri fel, hogy foglalja el a Notre Dame szószékét. A tömeg tódul a székesegyházba nem azért, mert hívó, hanem csak hinni szeretne. A legtöbbje még Voltaire és Rousseau követője, de a szónok pörölycsapásai alatt kezd megváltozni. A lelkek nagyszerű elemzését adja, hatása alól alig tud bárki is szabadulni. Hogy mennyi jót művelt — írja egyik méltatója — a kételkedők lelkében, mennyire szolgált a hívők épülésére, arra nincs mérték, ha csak az nem, hogy Lacordaire beszédeit még ma is sokan olvassák. Az évek nem merítik ki. Divatos szónok marad mindvégig, mert maga is mindjobban belemélyedett a katolikus hitigazságok átélésébe. Két évet tölt a római Szent Sabina kolostorban és innen már mint dominikánus szerzetes tér vissza Párisba, hogy folytassa munkáját ott, ahol előbb abbahagyta. Nagy szellemének bélyegét ráüti rendjére is s olyirányba tereli munkásságát, mely nélkül a francia katolicizmus fejlődését nehezen lehetne megérteni.

A két vezért harmónikusan egészíti ki Osanam, aki mint a Sorbonne tanára, ismerteti meg hallgatóságával azt a kultúrtevékenységet, amit az egyház a tudomány és a szociális élet terén nyújtott az emberiségnek. Föllépése arra az időre esik, mikor a fanatizált ifjúság hitvalló elődjét valósággal kiüldözte az egyetemről. És ő ebben a légkörben azt tűzte ki célul, hogy kimutassa a tudomány és a bölcsélet édestestvériségét a vallással. Irodalomtörténeti előadásai úgy hatottak mint a templomi harangok húsvéti zengése: a hit és a tudás harmónikus diadalát hirdették. Mennyire szerettük őt, mondotta Renan; egy másik hallgatója; Sarcey pedig így nyilatkozott róla: szent tűz van benne... Képzetele gyengéd és

álmodozó. Őt hallgatva, az ember úgy érzi magát, mintha könnyek csordulnának ki a szeméből. Akik még nem is oly rég szemüket villogtatták a katolikus világnézetre, most ennek hallatára könnyezni tudnak! Micsoda pálfordulásokat idézett elő Osanam megnyerő hithű és vonzó tanársága! De még katedrájánál is mélyebben szántott szociális működése. Amikor az ellenség azzal ócsárolta a kereszténységet, hogy mitsem tesz a szociális élet terén, amivel tiszteletet válthatna ki a vallással és az egyházzal szemben, Osanam azzal felelt, hogy megalapította a Szent Vince-konferenciákat. Ezek idővel behálózták az egész keresztény világot s szociális és karitatív téren felbecsülhetetlen eredményeket értek el. Osanamnak az volt a célja, hogy megindítsa a keresztények közt a szeretet áramát, mely nemcsak az anyagiakról, hanem a lelkiekről is gondoskodik s fényes cáfolatát adja annak a felfogásnak, mintha a katolikus egyház nem törődne a szociális és karitatív követelményekkel. Akik tehát, mint Quinet, Michelet, Sand és most Lamennais is az egyház közeli bukását jóslgatták, azoknak ez a három nagy apostol tudtukra adta, hogy a katolicizmus élni és virulni tud.

S ha ők hárman ennek a világnézetnek voltak tündöklő üstökösei, nem hiányoztak a kisebb fényű bolygók sem, akik az ő szférájukba kerülve, fényt és dicsőséget árasztottak a katolicizmusra. Néhány név és adat mindennél ékeesebben hirdeti, hogy minő lendületet vett a katolikus hitbuzgalom az apostolkodás, a hitvédelem, a bölcsélet, a művészet, az egyházi és világi történet egyaránt. Lamennais tesvére megalapítja a Szent Péter kongregáció című papi egyesületet. Célja az egyházi tudományok művelése, az apostolkodás s a misszió tartása. A világiakat a harmadrendbe szervezi, hogy egységes erővel működhessenek a katolikus hit fellendítéséért. Mellette feltűnik Migne-nek az alakja, kinek nevét a latin és görög egyházatyákról szóló és százas kötetekre terjedő Patrológiája, vallási ismereteket tartalmazó katolikus enciklopédiája és a francia egyházi szónoklat hatalmas kötetei teszik közzismertté. *Rohrbacher* 29 kötetes egyháztörténelmével, *Gerbet* pedig dogmatikus munkáival válik híressé. Az utóbbinak kedvenc gondolata volt a katolikus egyetem megalapítása, de mivel ez nem válhatott valóra, az Université Catholique c. folyóiratában nyújt katolikus előadásokat. Ott van továbbá *Guéranger* bencés szerzetes, a katolikus liturgia nagy munkása és Solesmes fölvirágoztatója. Említenünk kell *Alzoni*, az asszumpcionista alapítóját. E rend sokoldalú működéséből elég csak a francia katolikus sajtó (La Croix stb.) megemlégtetésére kiemelni. Bár *Dupanloup* működése a következő korszakra esik, de még sem mellőzhetjük, hiszen gyökérszárait ő is erre az időre ereszti vissza. Ide tartozik *Bautain*, aki téves eszméi miatt elítéltetett, s utána lelkes harcosa lett vallásának. *Gratry* barátjával kis csoportot szervez a strassburgi egyetemen, hogy minél eredményesebben keljen az egyház védelmére s a kato-

likus hit hirdetésére. Lyon lelke *Ampèr* és *Ballanche*, akiken keresztül valami hihetetlen erővel áramlik szét a katolikus gondolat. S végül nem lehet elhallgatni *L. Veuillet-t*, aki az újságírás (Univers) terén teremtett katolikus közvéleményt.

Ezekkel és ezeken át a meg nem említettekkel, mire 1848-at írtak, a katolicizmus elérte a reneszanszát Franciaországban. Olyan erőt képviselt, amivel az ellenségnek most már komolyan kellett számolni. De hatását nemcsak otthon érezte, hanem átszivárgott külföldre is. Alig találunk országot, mely ennek nyomán föl nem ébredt volna forradalmi álmódosásából, vagy az ügyis hiába minden jelszavú szendergéséből s új életbe ne kezdett volna bele. Természetesen ez nem volt mindenütt oly sokrétű s eredményekben oly gazdag, mint a francia földön, de hogy alkotott s a későbbi dúsabb aratásnak magvetője lett, azt nem lehet elvitatni. Németországban a müncheni és bonni csoporté a kezdeményezés érdeme. Amott *J. Görres* és *Döllinger* tűnnek fel, hogy a hiányokat pótolják, a helytelenségeket helyes mederbe tereljék, s a német katolicizmust megizmosítsák. Görres viszontagságos élete után 1826-ban a müncheni egyetem tanára lett s mint ilyennek a háza a késői katolikus romantika íróinak és tudósainak a középpontja. Velük folytatta azt a munkát, amit a *Merkur* s utána a *Katholik* hasábjain megkezdett. Óriási visszhangot keltett *Droste-Fischering* elítéltetésével megjelent (1837) műve, az *Athanasius*, melyben félelmet nem ismerő erővel szólt az egyház jogainak a védelmében. A katolikus tömegeket egymás után rázta fel s hatása oly nagy lett, hogy nevét még napjainkig is megőrizte az u. n. Görres-társaság. Ugyanígy dolgozott másik társa, aki míg el nem bukott, széleskörű irodalmi munkájában bizonygatta a katolicizmus örök igazságait.

Hasonló célkitűzéssel fáradozott Bonnban *Windischmann* és *Walter*, akik a hermesianizmussal szemben harcoltak az igazi katolikus világnézetért. Ezek nyomán Németországnak alig volt jelentősebb városa, ahol ne alakultak volna lelkes körök, kitűnő képzettségű vezetőkkel, kik elméletileg és gyakorlatilag megmutatták, hogy miként kell a katolikus hitet vallani, élni és fellendíteni. Az ő érdemük, hogy az aposztázia fennakadt, a katolicizmus pedig nagyobb erővel folytathatta térhódítását.

A katolikus hitéleti és társadalmi megújulásnak *Hoffbauer Szent Kelemen* nyomán Ausztriában volt már talaja. Ő volt az, aki a liberalizmusban és a szabadkőművességben fuldokló felsőbb társadalmi rétegnek ismét visszaadta a hitet. Munkája folytatókra talált a konvertita *Wernerben*, *Müllerben* és *Klinkowströmben*. Az utóbbi és *Kindmann* érdeme, az u. n. *Sonntagsblatt für die Jugend*, mely az ifjúságot iparkodott visszavezetni Krisztushoz. Magyarország sem zárkozhatott el a nyugati hatásoktól. Ennek egyik eredménye volt a *Szaniszló Ferenc* szerkesztésében megindult (1841) *Religió és Nevelés*, melynek az volt a feladata, hogy a nagyközönséget tájékoztassa a katolikus kérdésekről. Viszont a *Nemzeti Újság* a politika

frontján hallatta szavát a liberális támadásokkal szemben. A továbbiakban püspökarunk az 1844. évi tanácskozásán elhatározta, hogy az eddignél nagyobb figyelmet szentel az iskoláknak, hogy azokban a kisdédvóktól kezdve, egészen a főiskoláig érvényre jusson a vallásos szellem. Ennek ápolására felkarolta a Mária kongregációkat, a nép körében a hitbuzgalmi egyesületeket, a népnevelésre a különböző egyleteket, a jó és épületes könyvek terjesztésére tervbevette a katolikus könyvkiadó vállalatot, mely 1848-ban létre is jött, a mai Szent István Társulat ősében.

Alig találkozik katolikus ország, mely ebben az időben valami módon életjelt ne adott volna az effajta mozgalmakról. Belgiumban a jezsuiták ismét nekilátnak a Bollandisták nagyszabású vállalkozásának, a szentek életének kritikai kiadásához, Spanyolországban *Donoso Cortez* vezetésével fáradozik egy lelkes csapat vallása sikerein. Olaszországban a karbonarizmus ellenében ott vannak a sanfedisták. Oly nevek emelkednek ki, mint *Franzoni* a kiváló hittedjesztő. *Lambrusini* a nagy egyházjogász, *Mezzofanti* az ezer-nyelvemester bíboros, *A. May* a világhírű archeológus, *Silvio Pellico* és *Manzoni* a világszerte ismert költő és regényíró, az olasz katolikus romantikusok vezéralakja. Ki ne ismerne a Jegyesek c. ötvözötten szép és tanulságos regényét? Mindezek a katolicizmus örökérvényű igazságairól és értékéről lehelnek irodalomba és tudományba ritmikus csengésű himnuszokat. Az egyház kulturális diadalát hirdeti XVI. Gergely, az általa alapított etruszk és egyiptomi múzeumokkal, a keresztény múzeum fejlesztésével, a különböző tudomány és művészet felkarolásával. A hitbuzgalom vonzására pedig ol-tárra emeli a redemptoristák híres alapítóját, Liguori Alfonz püspököt, Keresztes János József és Pacifikus ferenceseket, Hieronimo Ferenc jezsuitát és Giulliani Veronika kapucinus apácát. Új szerzetek alakulnak, a régiekből új hajtások válnak ki, megelégnkül a búcsújárás, a zarándoklás, ami mind új áramot jelent a katolikus életben.

Angliában lábra kap traktarianizmus néven az a folyamat, mely a katolikus megújodáshoz hasonlóan azt célozza, hogy az anglikanizmus az ókereszténység szellemében reformálja meg a hit erkölcsanát, valamint szertartását. Ennek szintén hasznát látja az egyház, hiszen még XVI. Gergely életében kezdetét veszi az a megtérési hullám, mely a katolikus egyház partjaira emeli Newmant és társait (1845), kik később pillérei lesznek otthon a katolicizmusnak. Ha tehát 1830-ig inkább az apály, mint a dagály uralta az egyházat, ettől kezdve megfordult a viszony és kezdett Krisztusban minden megújulni.

III.

A nagy sávokon mutatkozó hitújulásnak jelentőségében nem utolsó eredménye volt a missziók örvendetes fellendülése. Ez a kérdés nemcsak akkor volt szívügye XVI. Gergely-

nek, mikor a Propaganda élén állott, hanem akkor is, mikor a pápai trónra került. Utódjául előbb *Pedicini*, utána pedig 1834-ben *Franzoni* bíborost nevezte ki. Különösen az utóbbival olyan személyiség vette kezébe az Océánon-túli katolicizmus kérdését, ki minden gondját annak felvirágoztatására szentelte. A missziós mozgalomnak kedvezett Európa vallási szellemáramlata is, mely elsőrendű kötelességének tekintette, hogy az evangélium hirdettessék a külső földrészekre szakadt katolikusok és pogányok közt is. Sok pap és szerzetes vállalkozott a nehéz feladatra, hogy megvigye Krisztus tanítását a tengerentúltra, elsősorban azoknak, kik a pogányság régi babonáiban sýnlődtek.

Sajnos az európai gyarmatosító politika nem mindig és mindenben játszott kézre a hitterjesztés szent céljainak a megvalósításában. A kivándorolt fehérek magukkal vitték az európai kultúrát, de már a kultúra kitermelőjét, a kereszténységet sanda szemmel nézték, s azon voltak, hogy fejlődését minél eredményesebben elgáncsolhassák. Aránylag még az Egyesült-Államokban érezhette magát a legotthonosabban a keresztény kultúra alapvetője, a katolikus egyház. A fokozatos bevándorlás és hittérítés oly iramban halad előre, hogy 1843-ban újabb öt püspökséget kellett létesíteni s így ezek száma a már meglévőkkel kilencre emelkedett. Kanadában ekkor szünetelt a bevándorlás, de a kereszténység a természetes emberszaporulat folytán nem hogy kisebbedett volna, ellenkezőleg, gyarapodott. Míg ennek gondozása korábban kizárólag a XVII. században alapított quebecki püspökség szolgált, 1844-ben ezt érseki rangra lehetett emelni s alája újabb öt püspökséget csatolni.

Ausztrália Angliának volt a deportációs gyarmata. Ide kerültek a gonosztevőkön kívül a politikai bűnösök, köztük igen nagy számmal a hazájuk és vallásuk miatt üldözött irek is. Később szabaddá lett téve a bevándorlás, de tilos volt a katolikus vallás gyakorlata. Ez a tilalom csak 1832-ben szűnt meg, s ennek következtében Sydneyben megtelepedhetett egy katolikus pap is. Innen indult ki a katolikus térhódítás s XVI. Gergely még megérhette, hogy egy érsekséget és két püspökséget állítson föl Ausztráliában, egyet pedig Tazmániában.

Ázsia hatalmas földterületén Kína csak a nankingi béke megkötése (1842) után engedte meg az európaiak ismételt megtelepedését s velük együtt a katolikus hitterjesztők megjelenését is. India részben Portugália, részben pedig az angol „Kelet-Indiai-Társaság” protektorátusa alatt állott. A portugál kormány abból indulva ki, hogy gyarmati kereszténységének gondozására elegendő a goai érsek és suffraganeus püspökei, nem engedte meg a hittérítők kiküldését. A Propaganda kongregáció ennek ellenére útnak bocsátott néhány vállalkozó szerzetest, akik angol és hollandi hajókon meg is érkeztek Indiába. Ebből azonban súrlódás támadt, amennyiben a portugál érzelmű keresztények nem akartak szóba állni az új papok-

kal, sőt még a goai érsek is működésükben saját joghatóságának megsértését látta. A súrlódást az sem szüntette meg, hogy a hittérítők beljebb vonultak és a pogányok katolizálásán fáradoztak. A kölcsönös féltékenység, a párhuzamos versengés végül is az u. n. goai szakadáshoz vezetett, melyet csak XVI. Gergely második utódjának XIII. Leó pápának sikerült megszüntetni. A Szunda szigeteket és az Antillákat Hollandia uralta s kormánya eleinte vonakodott, hogy megegedje a kereszténység terjesztését. Enyhülés csak 1842-ben állott be, amikor hosszas tárgyalások után lehetővé tette, hogy a szentszék Batáviában és Curacaoban apostoli helynökségeket állíthasson föl.

Afrika nagyrészt francia és angol fönnhatóság alatt állott. Ama gyarmatokban, hol a franciák voltak az urak, simábban haladt előre a kereszténység; így Algirban már 1838-ban püspökséget kellett szervezni, de örvendetes eredményről számolhatott be az egyiptomi és a gabuni misszió is, ez utóbbi hely apostoli helynököt kapott. Az angol kormány javára irandó, hogy nem támasztott nehézséget a fokföldi térítések elé; itt szintén olyan szépen fejlődött a kereszténység, hogy számára ugyancsak apostoli helynököt kellett kirendelni. A lazaristák és kapucinusok bevonulásával Abesszinia is megnyitotta kapuit a katolicizmus előtt. A világrészek e meginduló kereszténysége, karöltve az európai katolicizmus fellendülésével örömmel tölthette el XVI Gergely lelkét s kárpótlásul szolgálhatott ama támadásokért, amik az ellenséges front részéről érték. Amikor 1846 június 1-én meghalt, azzal a megnyugtató érzéssel hajtotta örök álmra fejét, hogy egyházát nem kell félteni.

Meszlényi Antal.